

Johan Ekholms Skofabrik

Det var rätten till fri etablering, skråväsendets avveckling och aktiebolagslagens tillkomst som möjliggjorde hantverkets industrialisering. I Uppsala illustreras detta påtagligt inom skohanteringens omvandling från traditionellt hantverk till industriell tillverkning. AB Johan Ekholms skofabrik personifierade den här utvecklingen. I sitt ursprung var han en traditionell handskomakare som successivt utvecklades via en mindre vändmakeriverkstad i kombination med detaljaffär till regelrätt fabriksmässig skotillverkning. Steget till fabriksmässig skotillverkning tog han 1902.

Johan Ekholm

När stadens störste skofabrikant, Lars-Erik Larsson, 1902 byggde en ny och större fabrikslokal på Svartbäcksgatan 42 övertog Johan Ekholm hans gamla lokaler vid Bäverns gränd 22. I övertagandet ingick även en del begagnade maskiner. På hösten samma år kunde Ekholms där börja med fabriksmässig skotillverkning. Personalstyrkan uppgick till ett tiotal anställda för att tio år senare vara uppe i ca åttio anställda. Ekholms gamla handskomakeri på Kungsgatan 13 gjordes om till skobutik.

Men Johan Ekholm hade varit verksam i Uppsala långt före 1902. Redan 1889 öppnade han på Kungsgatan 13 ett handskomakeri med fyra anställda. Precis som Lars Erik Larsson var Ekholm medlem i missionsförsamlingen och affärerna dem emellan var mera affärer mellan två församlingsbröder än mellan två konkurrenter. I uppgörelsen dem emellan ingick att Lars Erik Larsson skulle fungera som en av flera återförsäljare av de skor som Ekholms fabrik producerade. Han var också under många år Ekholms mest betydelsefulla återförsäljare.

Med flytten till lokalerna på Bäverns gränd utökade Ekholm sin skoproduktion högst väsentligt. Likaså antalet anställda skomakare. Affärerna gick bra för Ekholm. Redan vintern 1904/05 flyttade han med hela sin skofabrik till Nymans verkstäders avlagda lokaler i Dragarbrunnsgatans hörn mot Klostergatan.

Under åren 1903-1908 femdubblades antalet skomakare från 10 till 50 anställda medan skoproduktionen under samma period ökade mer än dubbelt så snabbt som arbetsstyrkan. Den här utvecklingen fortsatte fram till första världskrigets utbrott 1914. Men med krigsutbrottet avtog produktionen till följd av handelsrestriktioner, råvarubrist och ransoneringar som just då omöjliggjorde fortsatt tillväxt av företaget.

Personalstyrkan i fabriken växte. Så också produktionen. 1910 hade det blivit 58 anställda och 1913 hade han en produktion om 104 000 par skor och 79 anställda i sin fabrik, eller 1 316 par skor per anställd. Det ska jämföras med att han under sitt första år med fabriks-tillverkning av skor - 1903 - hade tolv anställda som tillverkade 5 500 par skor eller ca 460 par per anställd. Johan Ekholm, som till och från hade uppenbara problem med att kunna leverera skor i den omfattning marknaden efterfrågade, kände behovet av att kunna öka tillverkningskapacitet. Trots de restriktioner första världskriget förde med sig trodde han på en fortsatt utveckling och 1917 flyttade han fabriken till ett eget nybyggt fyravåningshus i korsningen Järnbrogatan/Salagatan (Järnbrogatan 50). Då hade firman ett 90-tal anställda.

Johan Ekholms skofabrik i hörnet av Järnbrogatan och Salagatan i Uppsala

Ekholms skor med "rak läst"

Fortfarande några år in på 1930-talet tillverkade Ekholms - om än i avtagande omfattning - skor med "rak läst", det vill säga skor som inte gjorde någon skillnad på om det var höger eller vänster fot som stoppades i skon. Få - om ens någon - höll ut så länge som Johan Ekholm med att tillverka sådana skor. Andra skofabrikanter runt om i världen hade redan på 1890-talet övergått till att tillverka skor med "krokig läst", det vill säga skor som passade antingen höger eller vänster fot. Många människor - särskilt äldre - tyckte dock att det var praktiskt att skon passade oavsett det var höger eller vänster fot som stoppades ned i skon. Detta gällde alldeles särskilt de grova arbetsskor som var en av Ekholms specialiteter.

Frikyrkan vägde tungt

Familjen, fabriken och frikyrkan var tre ting som vägde tungt hos Johan Ekholm. Särskilt markant blev det frireligiösa intresset när han under senare delen av 1910-talet införde särskilda bönestunder för de anställda. Detta var naturligtvis möjligt enbart därför att han i samband med nyrekrytering av arbetskraft lät "andlig gemenskap" väga särskilt tungt i meritvärderingen. Den absoluta merparten av hans anställda tillhörde också Missionsförsamlingen, Frälsningsarmén eller senare Pingströrelsen.

Missionskyrkan i Flottsund, som till stor del bekostades av Johan Ekholm

Johan Ekholms frireligiösa intresse ledde bl.a. till att han i direkt anslutning till sin sommarbostad Manhem i Flottsund såg till att missionsförsamlingen, där han var vice ordförande, byggde en ny missionskyrka; en kyrka som stod färdig 1919. Johan Ekholm betalade med egna medel cirka 70 procent av totalkostnaden för detta kyrkobygge. I kyrkan var han även söndagsskollärare och medlem av kyrkokören.

Den fackliga rörelsen betraktade Ekholm som hämmande för utvecklingen av hans företag. Själv var han en till ytterlighet konservativ högerman och den fackliga rörelsen såg han med oblida ögon eftersom facket enligt hans mening företrädde en socialistisk och därmed antireligiös grundsyn. Merparten av hans anställda stod också utanför facket. De av hans anställda som arbetade för facklig solidaritet betraktade han som "uppviglare".

Torsten Ekholm tog över

Johan Ekholm avled 1927 och då övertogs ledningen av företaget av sonen Torsten Ekholm, som 1932 ombildade företaget till aktiebolag. Med Torsten Ekholms inträde i företaget tonades den andliga gemenskapen vid rekrytering av personal successivt bort.

Med Torsten Ekholm i ledningen kom också en brytningstid med stark konkurrens mellan olika material och tillverkningsmetoder. Det i grovskodon tidigare använda vegetabiliskt garvade smorlädret ersattes alltmer av mjukare kromgarvat läder och gummi fick allt större användning som material till sulor. Produktionen inriktades i allt större omfattning på tillverkning av arbetskanor och här blev Ekholms riktigt stora. I skiftet mellan 1940- och 1950-talen täcktes drygt 10 procent av Sveriges behov genom grovskofabrikatet "Ekholms".

Skofabriken avvecklades 1954 då företaget valde att gå i likvidation. Orsaken till detta val av strategi är oklart men kan ha påverkats av dåliga ekonomiska resultat åren innan. Även problem i samband med generationsväxling kan ha påverkat beslutet.

Roland Agius

2010-11-22

PS På Landsarkivet i Uppsala finns ett manuskript med titeln "Johan Ekholm, Skomakare i Uppsala" där Johan Ekholms son Torsten på ett utomordentligt föredömligt sätt tecknat skoföretagets utveckling under åren 1889 - 1954. Jag hade önskat att många andra fabriker ifrån industrialiseringens barndom skulle ha följt detta goda föredöme! DS

© Uppsala Industriminnesförening och Roland Agius, 2010